

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

© Теловата М. Т., 2017

Статтю присвячено класифікації факторів конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України. Наведено перелік факторів конкурентоспроможності вищих навчальних закладів загалом, подано характеристику факторів, які впливають на діяльність професорсько-викладацького складу. Основну увагу приділено внутрішнім факторам конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, серед яких виокремлено управлінські, кадрові, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення, економічні та студентського складу.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, конкурентоспроможність, фактори.

М. Т. Telovata

Національна академія статистики, обліку та аудиту

CLASSIFICATION OF FACTORS AFFECTING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

© Telovata M. T., 2017

Higher education institutions play an important role in shaping the economic environment state and determine potential important criterion of economic development. Formation staffing of economy should be largely oriented to the characteristics and trends of its development. Scientific and technological progress, information and intellectual nature of economic development require a qualitatively different human resource capacity of its subjects. The mentioned arguments to determine the need for reorientation of higher education institutions to new conditions of functioning economic environment requires new approaches to the management of their activities, including the use of special marketing and other economic instruments, taking into account the specific needs of the education market and the labor market.

The study aims to identify the internal factors affecting the competitiveness of higher education institutions. *Achieving the goal* involves the following tasks: classification of internal factors affecting the competitiveness of higher education institutions; characteristic internal factors affecting the competitiveness of higher education.

This article lists the competitiveness of higher education institutions in general, given the characteristic factors that affect the activity of the faculty. The main focus is on internal factors of competitiveness of higher education institutions, among which are allocated managerial, personnel, logistics and information management, economic and student members. Grounded importance of these factors in shaping the competitiveness of the university, and to provide the proper level of quality of training in terms of a new type of economy – the knowledge economy. These factors can be the basis for the development and decision-making in the field of competitiveness of higher education institutions to the needs of the labor market and the education market.

Key words: institution of higher education, competitiveness, factors.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах формування нової структури соціально-економічних стосунків,

економіки знань зростає роль і відповідальність вищих навчальних закладів (надалі – ВНЗ) як суб'єктів ринку освітніх послуг і ринку праці, за відтворення якісної робочої сили країни і її потенціалу відповідно до вимог науково-технічного прогресу. За таких умов ВНЗ повинні переорієнтувати свою діяльність на застосування маркетингового та іншого економічного інструментарію для задоволення потреб ринку освітніх послуг з одного боку, і ринку праці – з іншого.

Нині вищі навчальні заклади залучені в систему оцінки їхньої ефективності та конкурентоспроможності. Одержання високих результатів у межах цієї оцінки без позитивного впливу внутрішніх факторів, дуже скрутно. Відповідно, дослідження внутрішніх факторів є цінним і набуває особливої актуальності в умовах ринку послуг вищої освіти, які склалися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтуючись на загальнонаукових методах і методах емпіричного пізнання як матеріалів дослідження, ми використали низку наукових робіт вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема під час написання статті використано наукові праці Л. В. Акімової, І. А. Залярної, В. А. Зернова, Г. Я. Кіпермана та багатьох інших [1–5]. Ці праці становлять інформаційну базу дослідження, матеріали цих дослідників стали основою для отримання наукових результатів, описаних у статті.

Мета дослідження – виявити внутрішні фактори, які впливають на конкурентоспроможність вищого навчального закладу.

У межах поставленої мети сформовані завдання, серед яких:

- класифікація внутрішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність вищих навчальних закладів;
- характеристика внутрішніх факторів, які впливають на конкурентоспроможність вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. На основі проблеми загострення конкуренції, ВНЗ просто вимушені активніше боротися за увагу потенційного споживача їхніх освітніх послуг – абітурієнта, часто із залученням нетрадиційних методів і підходів, які раніше не були властивими галузі освіти, а належали виключно до галузі бізнесу: маркетингу, реклами, паблік рилейшнз і так далі.

При цьому питання, пов'язані з обранням шляхів і маркетингових засобів підвищення конкурентоспроможності ВНЗ у науковій літературі висвітлені недостатньо і вимагають додаткових досліджень.

У переліку **факторів**, які впливають на **конкурентоспроможність ВНЗ**, можна виділити:

- кадровий склад викладачів;
- мотивацію викладачів;
- рішення кафедри;
- рішення Вченої ради факультету;
- рішення Вченої ради ВНЗ;
- систему управління ВНЗ;
- стратегію розвитку ВНЗ;
- бібліотечне обслуговування;
- самостійну роботу студентів;
- педагогічне навантаження професорсько-викладацького складу;
- якість підготовки студентів;
- контрактну (платну) систему навчання;
- комунікації;
- матеріальну базу ВНЗ;
- фінансовий потенціал ВНЗ;
- систему менеджменту якості освіти;
- соціальну ситуацію в суспільстві;
- потреби ринку праці;

- економічну ситуацію в країні;
- інноваційні підходи, впроваджені в європейській практиці вищої освіти;
- глобалізацію вищої освіти;
- зміни нормативно-правової бази і т.д.

Серед **факторів**, які впливають на діяльність професорсько-викладацького складу, можна виокремити:

- комфортні умови на кафедрі та факультеті;
- співпрацю з деканатом;
- розподіл педагогічного навантаження;
- моральну і матеріальну мотивацію;
- комунікаційні зв'язки.

Усі названі вище фактори можна поділити на такі категорії:

- зовнішні;
- внутрішні [2].

Серед **внутрішніх факторів** конкурентоспроможності ВНЗ можна виділити п'ять основних груп :

- управлінські;
- кадрові;
- матеріально-технічного і інформаційного забезпечення;
- економічні;
- студентського складу.

До **управлінських чинників** можна зарахувати:

- стратегію управління ВНЗ;
- систему управління ВНЗ;
- управлінські рішення, що приймаються Вченою радою ВНЗ і факультету;
- рішення кафедри;
- систему менеджменту якості освіти [3].

Останнім часом істотно зросла значущість стратегічного управління ВНЗ. Стратегічне управління дає змогу освітнім установам виживати у боротьбі з конкурентами і реалізовувати плани довгострокової перспективи розвитку.

У недалекому минулому ВНЗ мали можливість функціонувати і розвиватися, наголошуючи на внутрішньому спектрі проблем, які виникають у поточній діяльності. Реалії змінилися, і в силу відповідних змін, що склалися, виникла необхідність не лише у вирішенні внутрішніх завдань, але і завдань, що пов'язані з адаптацією ВНЗ до ринкового середовища, яке динамічно розвивається.

До кадрових факторів конкурентоспроможності ВНЗ можна зарахувати кадровий склад і мотивацію викладачів.

У всіх класифікаціях показників конкурентоспроможності ВНЗ, які трапляються у науковій літературі, кадровий склад ВНЗ можна визнати одним із найважливіших чинників, від якого залежить, наскільки якісною буде освітня послуга, міра інноваційності цієї послуги. Від того, яким високим буде вплив названого чинника, залежить величина ділового потенціалу ВНЗ і його конкурентоспроможність.

Для того, щоб ВНЗ став таким, що ефективно функціонує, і конкурентоздатним, потрібно залучати компетентних, високоорганізованих, ініціативних, які прагнуть до якнайвищої реалізації професійних якостей, працівників. Викладач має не лише надавати освітні послуги, але і підвищувати рівень власної науковості. Для цього важливо, щоб професорсько-викладацький склад постійно поліпшував власний рівень компетентності, підвищуючи кваліфікацію за допомогою участі в різних професійних науково-методичних, практичних семінарах, міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях, які сприяють зміцненню і максимізації наявних у викладачів професійних навичок [5].

У роботі В. А. Зернова зазначено, що «успіх зусиль керівництва освітою, спрямованих на його модернізацію, повністю залежить від характеру та якості діяльності викладачів. Не можна

розв'язати проблему переходу на нову якість освіти, не думаючи про якість кадрового потенціалу закладів вищої освіти» [4].

Кадрова політика – це важлива складова управління ВНЗ, а серед головних сторін цієї політики можна визнати мотивацію професорсько-викладацького складу.

Вирішуючи питання забезпечення і підвищення конкурентоспроможності, ВНЗ прагне сформувати досить потужний кадровий потенціал, необхідну матеріально-технічну базу і досягти інноваційного ступеня розвитку. Проте досить складно вирішити вказані питання при незначному фінансуванні або відсутності його [3].

Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів є складним механізмом формування і розподілу грошових потоків. Серед джерел формування грошових потоків можна виокремити: бюджети різних рівнів, споживачів освітніх послуг, результати підприємницької діяльності, передбаченої статутом ВНЗ.

Аналіз ситуації, що склалася в царині вищої освіти показав, що кількість студентів на комерційній основі перевищує кількість студентів, що навчаються на бюджетній основі. Наступною особливістю сучасної ситуації є збільшення видів діяльності ВНЗ, які не мають зв'язку з процесом освіти. Враховуючи ці факти, можна сказати, що з погляду нарощування грошових потоків – це позитивний момент, оскільки при потужному фінансовому потенціалі вищий навчальний заклад може дозволити собі збільшити грошову винагороду викладачам, забезпечити комфортні умови навчання, впровадити інноваційні технології і так далі.

Втім, є й інша сторона медалі, яка недостатньо позитивно впливає на деякі складові конкурентоспроможності ВНЗ. Зокрема, в гонитві за розширенням комерційних місць для студентів, що навчаються на платній основі, ВНЗ починає знижувати вимоги до абітурієнтів, знижує «планку» вимог до студентів, навчальний процес починає набувати умовного характеру та ін., що викликає недовіру до комерційного навчання і, відповідно негативно впливає на конкурентоспроможність ВНЗ. Звідси можна зробити висновок, що зміцнення фінансового потенціалу ВНЗ не має шкодити основній місії вищого навчального закладу. Керівництву ВНЗ необхідно чітко уявляти собі формування і «поведінку» економічних чинників, зокрема й такого чинника, як фінансовий потенціал, щоб не допускати перегинів у формуванні грошових потоків [1].

Серед чинників студентського складу можна виділити якість професійної підготовки і мотивацію до навчання. Якість підготовки студентів формується поетапно. На першому етапі, ця якість забезпечується потенціалом абітурієнта, а саме тими знаннями, які абітурієнт виніс із середньої школи. Проте потенціал абітурієнтів може бути визнаний як зовнішній чинник. На подальших етапах формування рівня якості професійної підготовки переходить із курсу в курс.

Для того, щоб рівень якості підготовки студента був високим, необхідно не лише формувати в нього знання, уміння, але і професійні компетенції.

Створення ефективної системи якості, орієнтованої на залученні передових інноваційних форм навчання, в застосуванні методів менеджменту якості, є запорукою стійкого положення освітнього закладу на ринку освітніх послуг. Завдання забезпечення високої якості освіти повинно займати центральне місце в роботі колективів ВНЗ [2].

Чинники матеріально-технічного забезпечення важливі не менше, ніж чинники кадрові та управлінські. Конкурентоспроможність ВНЗ складно забезпечити за недостатньої матеріальної бази. Комфортні умови навчання в добре оснащених аудиторіях сучасною апаратурою; наявністю комп'ютерних лабораторій у достатній кількості; великі бібліотеки, забезпечені засобами Інтернет-комунікацій; лабораторії, обладнані сучасним навчальним, технологічним, науково-дослідним устаткуванням, навчальними стендами для проведення практикумів і лабораторних робіт.

Важливо надати комфортабельні гуртожитки для студентів, які навчаються у ВНЗ, кафе, їдальні, спортивні комплекси і так далі.

Однією з істотних складових чинника матеріально-технічного забезпечення є бібліотечний фонд. Бібліотеки вищих навчальних закладів створюють допомогу в здійсненні науково-дослідних робіт професорсько-викладацького складу, аспірантів і докторантів, які навчаються. З розвитком сучасних комунікаційних технологій бібліотеки поповнюються не лише навчально-методичною і

науковою літературою на паперових носіях, але і забезпечують доступ до електронних ресурсів інформації.

Стосовно ролі бібліотек важливо зазначити, що вони є важливою інформаційною складовою і процесу освіти, і науково-педагогічного процесу ВНЗ. Освіту, самоосвіту, розвиток студентів і викладачів ВНЗ відбувається певною мірою завдяки засвоєнню інформації, що отримується у бібліотеках. Зростання наукового потенціалу, поліпшення якості навчання студентів скрутне без доступу до інформаційного простору. Місія бібліотек ВНЗ полягає в забезпеченні доступу до цього інформаційного простору і задоволенні потреб користувачів [2].

Забезпечуючи сприяння ВНЗ у здійсненні навчального, наукового і виховного процесу, бібліотеки сприяють підготовці освічених і професійно компетентних майбутніх фахівців. Для того, щоб освоїти професію і стати висококваліфікованим фахівцем неможливо усунути істотну складову цього процесу, а саме звести до нуля теоретичну підготовку. Завдяки ґрунтовній теоретичній підготовці здійснюється формування ряду компетенцій майбутнього професіонала. Для того, щоб створити базові кваліфікаційні навички, важливо сформувати пізнавальний інтерес студентів, розвинути уміння обробляти інформацію, темп зростання якої неухильно підвищується.

Якісний фахівець – це конкурентоздатний фахівець, добре освічений, здатний вільно орієнтуватися в непростих, виробничих ситуаціях. Створення потужної матеріально-технічної бази, здатної забезпечити усім необхідним освітній процес і підвищення ефективності діяльності бібліотек дозволяє забезпечити розвиток і базових кваліфікаційних навичок, і становлення якісного фахівця, що необхідно для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вищі навчальні заклади відіграють важливу роль у формуванні економічного середовища держави та визначають вагомий критерій потенціалу її економічного розвитку. Формування кадрового забезпечення економіки має бути суттєво зорієнтоване на особливості та тенденції її розвитку. Науково-технічний прогрес, інформаційно-інтелектуальний характер розвитку економіки потребують якісно іншого кадрового потенціалу її суб'єктів. Означені аргументи визначають необхідність переорієнтації вищих навчальних закладів на нові умови функціонування економічного середовища, вимагають застосування нових підходів до управління їхньою діяльністю, зокрема застосування маркетингового та іншого спеціального економічного інструментарію, що враховує специфіку потреб ринку освітніх послуг та ринку праці.

Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу має ґрунтуватись насамперед на дослідженні відповідних факторів впливу на неї. У статті перераховано фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів загалом, охарактеризовано чинники, які впливають на діяльність професорсько-викладацького складу. Основну увагу приділено внутрішнім факторам конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, серед яких виокремлено управлінські, кадрові, матеріально-технічного й інформаційного забезпечення, економічні та студентського складу. Обґрунтовано, що всі наведені внутрішні чинники можна визнати дійсними, такими, що набувають важливого значення у формуванні конкурентоспроможності ВНЗ. Тому потрібно ретельно вивчати зазначені чинники внутрішнього середовища ВНЗ, з метою розробки найефективніших управлінських рішень і конкурентних стратегій.

1. Акимова Л. В. *Фінансовий потенціал як чинник конкурентоспроможності внз* / Л. В. Акимова, И. А. Заярная [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.journal – discussion.ru / publication.php?id1138> (дата звернення 21.10.2015). 2. Заярная И. А. *Теорія і методологія формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю внз: монографія*. – 2-ге вид., допов. і переробл. / И. А. Заярная. – Твер: ТОВ «Тверський друкар», 2015 р. – 231 с. 3. Заярная И. А. *Конкурентоспроможність ВНЗ і шляхи її підвищення (теоретичні аспекти): монографія* / И. А. Заярная. – LAP LAMBERT Academic Publishing ist ein Imprint der/ OmniScriptum GmbH & Co. KGHeinrich – Bocking – Str. 6–8, 66121 Saarbrücken, Deutschland, 2014.– 153 с. 4. Зернов В. А. *Щоб розкрити потенціал вищої школи, потрібна мотивація, як колективу, так і конкретних дослідників* / В. А. Зернов // *Акредитаія в освіті*. – 2008. – № 27. – С. 9–12. 5. *Ринкова економіка. Словник* / під заг. ред. Г. Я. Кипермана. – Москва: Республіка, 1993. – 524 с.